

KULIAH USTAZ HJ ALI HJ MOHAMAD

7 November 2001, jam 2330 – 8 November 2001, jam 0230

Mengenali tasauf

TASAUF, sebagaimana disiplin ilmu tinggi yang lain, mempunyai senarai ta'arif demi membawa penjelasan yang bening lagi sempurna. Bahagian muqadimah ini hanyalah pengenalan ringkas demi memesrakan kita dengan tasauf bak pepatah -- tak kenal, maka tak cinta.

Sering ada anggapan bahawa apa jua ilmu, ia mesti dikaitkan dengan asal-usul bahasa asal atau dinisbahkan kepada bahasa. Memandangkan Islam berteraskan bahasa Arab, maka sering kata dasar tasauf dikaitkan 'suf' atau bulu domba/kambing biri-biri yang menjadi pakaian perintis tasauf. Setakat manakah benarnya dakwaan ini.

Tentulah paling utama dalam membuat perincian definisi ialah mendapatkannya daripada ulama **muktabar** (berwenang/autoriti) yang memberikan huraian ringkas seperti berikut:

- Abu Muhammad al-Juraiiri: "Tasauf itu adalah memasuki diri ke dalam kebaikan dan mengeluarkan diri daripada akhlak buruk."
- Abul Hassan al-Nuri: "Tasauf ialah meninggalkan semua bahagian badan yang diperuntukkan kepada hawa nafsu cela/jahat dan melayani saja sifat terpuji (mahmudah)."
- As-Syadziri: "Tasauf itu melatih diri dalam ubudiyah dan mengembalikan hukum-hukum rubbubiyah." [Ubudiyah = sifat kehambaan; rubbubiyah = sifat ketuhanan.]
- At-Tusturi: "Seorang pengamal tasauf atau sufi adalah orang yang selalu membersihkan diri daripada noda zahir dan batin, selalu bertafakur, sentiasa menghubungkan diri dengan Allah SWT dan memutuskan hubungan tidak bermanfaat dengan manusia."

Daripada empat definisi tadi, jelaslah tasauf berkisar kepada tiga peringkat atau **marhalah**: 1 Bidayah 2 Mujahadah 3 Mazaqat

Bidayah bermaksud permulaan petunjuk ke jalan Allah SWT. Iaitu jalan dalam bentuk rasa pada jiwa yang merasa rindu kepada Allah SWT. Kerinduan atau cinta tadi menimbulkan makrifat atau berkenalan dengan Allah SWT.

Contoh: Pertalian amal/perbuatan pada zahir dan jiwa dalam bidayah.

Perbuatan	ZAHIR	BATIN/JIWA
Makan	Sedap	<i>Mensyukuri nikmat pemberian-Nya sehingga kita membacakan doa "Allahuma bariklana fima rozaqtana wa kina 'adzaban nar."</i>
Melihat alam	Indah	<i>Kagum akan kuasa-Nya dan menyebut "Subhanallah"</i>
Menerima rezeki	Gembira	<i>Terharu oleh pemberian-Nya sehingga menyebut "Alhamdulillah wal syukurillah."</i>
Kuat bekerja	Sihat	<i>Bersyukur dan menunjukan perbuatan untuk mencapai keredhaan-Nya</i>

PERINGKAT AMALAN

Seorang pemimpin yang benar-benar mengamalkan tasauf, walaupun pada peringkat/marhalah bidayah, akan senantiasa memastikan kuasanya tidak menjadi suatu penindasan ke atas orang bawahan. Oleh itu, sewaktu selepas bersolat, kita digalakkan membaca doa yang mengikrarkan diri kita sebagai hamba Tuhan yang senantiasa lemah:

"Allah memberikan kesenangan kepada yang dikehendaki-Nya. Ia memuliakan kepada yang siapa yang dimuliakan-Nya, dan direndahkan kepada siapa yang direndahkan-Nya."

➤ Bidayah

Matlamat bidayah ialah menyempurnakan jiwa sehingga terserlah kepuasan rohani dalam hubungan kepada Allah SWT (**habluminallah**) dan hubungan dengan manusia (**habluminnas**). Caranya ialah dengan senantiasa beribadah

zahir yang dihubungkan secara ikhlas demi Allah SWT semata. Kepuasan rohani akan terbina secara beransur-ansur selagi ia dilakukan dengan tetap/tekal (*istiqamah*).

➤ **Mujahadah**

Setiap manusia diamanahkan oleh untuk berjuang di jalan-Nya. Inilah maksud jihad dan proses berjuang tadi dipanggil 'mujahadah'.

Sebenarnya berjuang bukan bererti berperang saja. Melaksanakan **amar ma'aruf nahi munkar** sudah merupakan perjuangan. Mengekang hawa nafsu terutama dalam bulan Ramadan merupakan perjuangan.

Tetapi apa jua amalan membersihkan rohani hendaklah berteraskan syariat; tiada pengecualian dalam hal ini. Tanpa syariat, tasauf tidak bermakna.

Sekadar contoh, orang yang baik perilaku atau jiwanya yang suka menderma dan sebagainya tetapi enggan solat, zakat, berpuasa dan menunaikan haji, maka ia bukanlah lengkap sebagai seorang Muslim dalam erti kata sebenar.

Ada juga orang yang mengaku pengamal tasauf atau sufi tetapi menyatakan tidak perlu solat, zakat, puasa dan sebagainya yang ditetapkan oleh syariat. Orang begini membahayakan kerana ia sudah sesat dan boleh menyesatkan orang lain.

➤ **Al mazaqat** atau hasil yang diharapkan daripada mengamalkan tasauf. Antara matlamat utama tasauf dalam rangka ini ialah:

1. mencapai **ma'rifatul nafs** iaitu kenal diri atau jiwa. Aspek ini perlu dilalui sebelum seseorang itu mengenal Allah SWT. Kita harus kenal kekurangan dan kelebihan diri kita, tahu batas susila diri sendiri. Sesungguhnya ramai orang yang kenal akan orang lain kerana sikap ilmu dan ramah mesra, tetapi tidak tahu dirinya.

2. **Tasfiah/tazkir** ialah aspek pensucian hati daripada sifat-sifat cela atau *mazmudah*. Sifat takbur, marah, hasad dan zalim dibersihkan.
3. **Tahalli** iaitu mengalung atau menyerikan diri dengan dan sifat mulia atau *mahmudah* seperti amanah, ikhlas, jujur, berilmu dalam diri.
4. **Tarraqi** bermakna naik kedudukan atau *maqam* sehinggakan hati sufi tadi sibuk dengan keperluan terhadap Allah SWT walaupun hidup seperti manusia biasa. Ia *redha/pasrah* akan taqdir Allah selepas **puas berikhtiar**.

Jelas matlamat tasauf, menurut ulama sufi yang muktabar, adalah mendapatkan keredhaan-Nya dengan membina adab dalam jiwa dan zahir.

NISBAH TASAUF

Asal-usul tasauf sering diperkatakan dalam rangka luas. Namun pokok perbicaraan hendaklah menjurus kepada unsur membina atau positif.

- *Suffah* ialah gelar orang ramai terhadap seorang lelaki sering beribadah di Masjid Haram. Namanya Al-Ghut bin Munir. Beliau muncul sebelum kedatangan Islam dan dipercayai pengikut ajaran Nabi Ibrahim as. Orangnyanya pendiam dan lebih cenderung berbuat halnya sendiri. Hal sebenarnya masih misteri. Jadi, apakah istilah tasauf bermula daripadanya?
- *Suf* ialah bulu domba/biri-biri yang dijadikan pakaian para nabi dan orang warak. Demikian menurut Ibn Taimiyah (dalam bukunya Tasauf) dan sejarawan Ibn Khaldun (dalam buku Muqadimmah). Malah paman termuda Nabi Muhammad saw, Ibn Abbas menyatakan:

“Sesungguhnya 70 orang nabi telah berlalu di gurun Rauhah dalam rangka perjalanan untuk menunaikan haji. Kesemuanya berpakaian bulu domba. Mereka bersalat di Masjid Khair di Mina.”

Kebanyakan pakaian sahabat dan pengikut sahabat (tabiien) berupa bulu domba. Menurut salah seorang ahli tasauf perintis, Hassan al-Basri:

“Aku telah berjumpa dengan 70 orang perajurit perang Badr. Kebanyakan mereka itu berpakaian bulu domba.”

Jelaslah suf adalah pakaian tawadduk atau merendahkan diri. Ia kasar tetapi cukup sesuai untuk keperluan musim sejuk dan perlindungan daripada hempasan ribut pasir. Memandangkan ramai para nabi adalah penggembala, maka secara logik pakaian mereka adalah daripada bulu domba.

- *Ahlus-suffah* ialah gelar bagi para sahabat seperti Abu Hurairah dan Salman al-Farisi yang mendiami serambi Masjid Nabawi. Hidup mereka miskin dan kebanyakan mereka bujang. Mereka gigih beribadah.
- *Saf* bererti baris dalam solat jemaah. Lazimnya orang suka beribadah itu cuba mendapatkan tempat di barisan depan jemaah.
- *Suffiyah (suffistiyah)* diambil dari kekata Yunani sophist yang merujuk kepada golongan manusia yang cuba mencari kebenaran, bermula dengan ajaran Socrates sehinggalah Aristotle. Pemikir besar Islam, Al-Biruni yang juga seorang sejarawan, telah memberikan kaitan ini walaupun kurang disenangi oleh ramai ulama yang berpendapat tasauf tidak meminjam mana-mana amalan, kecuali daripada Islam sendiri.
- *Safa* bermakna kebersihan, ini juga dikaitkan dengan salah satu usaha pemurnian sufi yang dipanggil *tasfiyah*.

Jadi mana satukah istilah sebenar asal-muasal tasauf masih lagi suatu misteri. Pokoknya segala definisi hendaklah memberikan gambaran membina atau membawa kebaikan dan bukan meremeh atau menghina tasauf.

PERMULAAN

Bilakah tasauf dimulakan?

Tidak syak tasauf dimulakan sejak Rasulullah saw menyebarkan Islam. Sari pekerti Nabi saw itu merupakan matlamat tasauf – bersih rohani, senantiasa memikirkan urusan kemanusiaan yang diredhai Allah, senantiasa mendekati Allah secara bersendirian-sendirian atau *khalwat*.

[Sayang sekali istilah *khalwat* sudah disalahgunakan hingga bermaksud berdua-duaan lelaki dan perempuan di dunia sebelah sini.]

Konsep khalwat merupakan satu perkara yang amat praktikal dalam menjernihkan fikiran dan rohani.

1. Nabi saw mengasingkan diri atau berkhalwat di Gua Hira sehingga mendapat wahyu. Amalan ini diikuti oleh ramai sufi terutama yang dapat pergi ke gunung atau hutan. Namun ia tidak boleh dimaknakan sebagai bertapa iaitu amalan yang dikaitkan dengan agama terdahulu, Hindu dan Buddha.
2. Solat juga merupakan khalwat apabila fikiran kita tertumpu kepada Allah dan kita mengasingkan dunia.
3. Puasa juga merupakan amalan bersifat khalwat apabila kita mengasingkan dunia daripada makan minum, seks dan apa jua tuntutan nafsu.

*Puasa terbahagi kepada tiga iaitu **awwam** (sekadar lapar dan dahaga), **khawaz** (menahan nafsu sambil beribadat) dan khususul khawaz (puasa seluruhnya dengan menahan pancaindera dan hati daripada godaan nafsu, beribadat dan meningkatkan penghayatan Islam). Dalam ibadah puasa Ramadan, 10 hari terakhir diluangkan untuk beriktikaf (berada di masjid untuk beribadah semata) dan meninggalkan urusan dunia.*

4. Haji merupakan khalwat terbesar kerana apabila berada dalam ihram, kita tunduk zahir dan batin atas segala syarat yang dikenakan Allah SWT. Ketika wuquf (berihram dan berada di Arafah), haji itu adalah lambang kematian dan kebangkitan serta perhimpunan agung di Padang Mahsyar.

Kain ihram putih itu ibarat kain kapan. Apabila haji selesai dilaksanakan dengan sempurna, seseorang itu mencapai mabrur iaitu bak bayi bersih yang baru dilahirkan.

Nabi saw telah mengajarkan kita agar membersihkan diri daripada sifat syaitan dan haiwan. Daripada syaitan, timbul sifat takabur sehingga membawa hasad dan kezaliman. Daripada sifat binatang, timbul sifat kebinatangan nafsu dan buas.

Proses pembersihan diri itu terpapar dalam salat yang di dalamnya terkandung rukun sujud – saat seseorang pasrah sepasrahnya kepada Illahi.

Dalam tasauf, kehebatan dunia tiada bererti kecuali untuk membela kemanusiaan agar menjalani hidup mulia. Inilah yang dilakukan oleh Rasulullah yang dikelilingi oleh orang kaya dan malah ditawarkan oleh Allah SWT akan emas sebesar Gunung Uhud. Malah Nabi Sulaiman as. Manusia terkaya di dunia, telah menyifatkan segala kekayaan dan kehebatannya adalah sekadar amanah dan ujian daripada Allah SWT.

Rasulullah mengajar kita agar senantiasa mensyukuri nikmat Allah SWT. Bahkan baginda solat malam sehingga bengkok kakinya. Aisyah ra bertanya mengapakah baginda bersolat sampai begitu pada hal dosanya yang lalu dan akan datang sudah diampunkan Allah SWT. Jawab Rasulullah: “Apakah tidak aku menunjukkan rasa kesyukuran kepada kurnia Allah SWT?”

Tasauf tidak lain ialah segala amalan yang disuruh Allah SWT agar kita mengingati-Nya sebagaimana terpapar dalam maksud surah an-Nur: 28: *“Lelaki yang tidak dilalaikan oleh perniagaan (urusan) dan tidak pula oleh jual-beli (perdagangan) daripada mengingati Allah; mendirikan solat dan membayar zakat. Mereka takut pada suatu hari (Kiamat) ketika hati dan penglihatan mereka menjadi tergoncang.”*

Dengan amalan tasauf, maka terpupuklah manusia menjadi para wali (orang soleh yang amat menjaga agama) sebagaimana maksud surah Yunus: 62: *“Sesungguhnya para wali Allah tiada kekhuatiran dan mereka tidak pula berdukacita.”*

Wali tidak semesti ada keramat yang kita dapat rasakan. Orang soleh biasa juga boleh bertaraf wali jika Allah SWT memperkenankannya. Sekadar contoh muda, seorang ayah mendapat bayi pertama yang cacat. Daripada meratapi hidupnya, beliau menerima dengan redha dan senantiasa beribadah, sabar dan menyatakan kesyukuran. Anaknya dibela hingga

menjadi manusia yang dapat mengatasi kecacatannya. Ayah begini merupakan seorang wali.

Seorang suami yang kematian isteri yang dicintai, tidak harus meninggalkan solat dan terus menangis. Ia harus menerima takdir dan gigih melaksanakan kewajiban sebagai seorang muslim serta mendoakan isterinya.

Memang sukar mengetepikan perasaan yang kuat mencengkam fikiran. Sekadar contoh, sahabat Nabi, Umar al-Khattab tidak dapat menerima hakikat bahawa baginda telah wafat. Umar mengancam untuk memancung sesiapa yang menyatakan Nabi wafat. Namun apabila Abu Bakar ra membacakan ayat bahawa seluruh Nabi akan mati, termasuk Muhammad, maka sedarlah Umar akan kesilapannya sehingga ia beristigfar.

Jelaslah kehidupan Rasulullah saw merupakan cerminan tasauf. Namun dalam zaman baginda, tidak timbul pembahagian ilmu seperti tauhid, fiqh dan tasauf. Menurut Ibn Khaldun, perkembangan Islam begitu pesat sehingga timbul pelbagai cabang ilmu selepas 200 tahun Nabi saw wafat, misalnya timbul Hassan al-Basri (wafat 110 H), Sofyan as-Tsauri (wafat 161 H), dan juga guru kepada wanita sufi, Rabiah al-Adawiyah).

PENGAJIAN TASAUF

Ilmu tasauf berkembang pesat menerusi sistem persekolahan atau madrasah sejak 200 H. Umumnya terdapat lima jenis madrasah:

1. Muhasabiyah (pengetuannya dipanggil muhasibi) yang banyak mengajarkan pelbagai aspek redha.
2. Khusairiyah yang dirintis oleh Syeikh Salleh Hamdun yang terasnya ialah menolong kemungkaran atau sifat mazmudah.
3. Taifuriyah dirintis oleh Abu Yazid al-Bustami yang menegaskan konsep mabuk dalam cinta kepada Allah.

4. Junaidiyah dipelopori oleh Abul Qassim al-Junid al-Baghdadi yang menegaskan konsep kesedaran.
5. Sahliyah dikemukakan oleh Sahal bin Abdullah at-Tsuri yang menitik beratkan riadah dan mujahadah.

Jelaslah tasauf mendahului pengajian tauhid dan fiqh. Tidak hairanlah para iman empat mazhab juga merupakan ahli tasauf. Lama-kelamaan pengajian tasauf mewujudkan gaya pendekatan yang dikaitkan oleh guru atau syeikhnya. Inilah yang dipanggil tariqat (tariq= jalan).

Namun tasauf boleh dipelajari tanpa tarikat, tetapi tarikat tidak dapat dipelari tanpa tasauf.

Tarikat memerlukan empat teras:

1. Guru atau syeikh/mursyid
2. Zikir(riadah) dan mujahadah
3. Murid
4. Silsilah atau urutan guru utama demi memastikan ia tidak melencong atau sesat.

Dari zikr yang disusun menjadi wiridan, talqin, dibaie atau ratib sehinggalah ihzib. Apa jua susunan guru itu menjadi pendekatan atau kaifah. Semuanya berteraskan ayat-ayat Quran dan Hadis (amalan dan doa Nabi saw).

TAMAT